

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

LEGATUM REFAH ENDEKSİ KAPSAMINDA GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİNE BAKIŞ (2007-2020)*

Alper YALÇIN¹

Öğr.Gör.

Kafkas Üniversitesi, Kağızman Meslek Yüksekokulu

E-mail: ayalcin@kafkas.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5930-7021

Sevda YALÇIN

Öğr.Gör.

Kafkas Üniversitesi, Kağızman Meslek Yüksekokulu

E-mail: syalcin@kafkas.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7584-6180

Öz

Ülkelerin temel makro ekonomik politika hedeflerinden biri de milli geliri artırmaktır. Toplam milli gelir ülkedeki fertlerin refah düzeyini artırdığı düzeyde istenilen makro sonuçlara ulaşmak mümkün hale gelecektir. Fertlerin refahı, kişi başına düşen gelirin çok daha ötesinde anlamlar taşımakta ve çoğunlukla ölçülebilir somut kriterler eşliğinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Çalışma, 24-25 Ağustos 2021 tarihinde gerçekleştirilen 13. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ayalcin@kafkas.edu.tr

Atıf (APA): Yalçın, A. & Yalçın, S., (2022), Legatum Refah Endeksi Kapsamında Güney Kafkasya Ülkelerine Bakış (2007-2020), Ekonomi Bilimleri Dergisi, 14 (1): 23-41., <https://doi.org/10.55827/ebd.1052840>

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

sağlık, eğitim, kişisel özgürlükler, yaşam koşulları, etkili yönetim, sosyal ve beşeri sermaye, güvenlik, pazar erişimi, altyapı ve doğal çevre gibi unsurların her biri refahın ve refah devletinin göstergeleri olarak daha objektif sonuçlara ulaşma imkanı verebilmektedir. Bu çalışmada Güney Kafkasya ülkelerinin 2007-2020 döneminde, refah alanında gösterdikleri performansları temel makro ekonomik veriler öncülüğünde "Legatum Refah Endeksi" kapsamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Legatum Refah Endeksi, Güney Kafkasya Ülkeleri, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan*

Alan Tanımı: *Makro İktisat, Kamu Ekonomisi*

OVERVIEW OF THE SOUTHERN CAUCASUS COUNTRIES IN THE SCOPE OF THE LEGATUM PROSPERITY INDEX (2007-2020)

Abstract

One of the main macroeconomic goals of countries is to increase national income. As long as the total national income increases the welfare level of the individuals in the country, it will be possible to reach the desired macro level. Welfare of individuals means much more than income per-capita and most of the time it must be evaluated with concrete measurable criteria. In this sense, each of elements such as health, education, personal freedoms, living conditions, effective governance, social and human capital, security, market accessing to reach more objective results as indicators of prosperity and the welfare state. In this study, the welfare performance of South Caucasus countries in the period 2007-2020 will be evaluated with in the scope of the "Legatum Prosperity Index" under the guidance of basic macroeconomic data.

Key Words: *Legatum Prosperity Index, South Caucasus Countries, Azerbaijan, Georgia, Armenia*

JEL Codes: *D60, H50, H53, I30*

1. GİRİŞ

Refah kavramının net bir şekilde ortaya konarak anlaşılmasının sağlanması araştırmaya konu olan çalışmanın sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesinin ön koşulunu oluşturacak ve böylelikle refahın kişi başına düşen gelirin çok daha ötesinde anlam taşıdığıнын mihenk noktasını oluşturacaktır.

Genel olarak zenginlik, maddi varlık ve hayatta ihtiyaç duyulan imkanlara sahip olunması olarak dikkate alınan refah (gönenç) kavram Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "bolluk, rahat ve varlık içinde bir yaşam sürdürme" olarak

tanımlandığını görmekteyiz (Türk Dil Kurumu, 2021). Aslında kavram, açıklamaya çalışan kişinin durduğu yere, bakış açısına göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Ekonomik, sosyal çerçeveye veya ideolojik yaklaşımlara göre farklılaşan açıklamaları, tanımları literatürde görmek mümkündür.

Refah (welfare) kavramını iktisat literatüründe ilk kullananlardan biri Arthur Cecil Pigou'dur. Refah kavramına ekonomik bir bakışla yaklaşan Pigou, refahı; "bireyin sahip olduğu gelirden veya belli bir dönemde tükettiği mal ve hizmetten elde ettiği fayda" (Pigeo, 1951) şeklinde tanımlamaktadır. Ekonomik refahın, insanların sahip olduğu gelire değil, tükettikleri gelir miktarına bağlı olduğunu kabul eden Pigou bu açıdan iktisadi politikanın amacını toplumsal gelirin reel değerini en çoklaştırmak olarak koymuş ve ekonomik refahın, ulusal gelirin büyüklüğü ve bunun toplum üyeleri arasında bölüşümünden etkilendiğini (Pigou, 1962) kabul etmiştir.

Refahın bir diğer boyutunu oluşturan sosyal refah ise, toplumu oluşturan bireylerin yaşam düzeylerini, mutlulukları ve memnuniyetleri şeklinde tanımlanmaktadır (Durmuş, 2008). Refah kavramına özellikle sosyal açıdan yaklaşan Arrow (1951), Bergson (1954), Sen (2000) ve Olk (2003) ise yaptıkları çalışmalarda "eğitim, sağlık, politik temalı bireysel tercihlerin" ve bu tercihlerden elde edilen refahın sosyal refahın önemli bir parçası olduğu (demokratik ortamlarda politik haklarını elde edebilen bireylerin oluşturduğu toplumların daha fazla geliştiği ve ilerleme kaydettiği, bireysel özgürlüklerin sadece seçme ve seçilme hakkı gibi resmi özgürlükleri değil, eğitim ve sağlık gibi reel özgürlükleri de kapsadığı ve bu anlamda bireysel özgürlüklerin genişletilmesinin, kullanılabilmesinin bireylerin yararlanacağı daha iyi sosyal düzenlemeler yapılmasına imkan vereceği) ve sonuç olarak bireysel özgürlüklerin gerçekleştirecek imkan ve potansiyele sahip insanın ekonomik refahının da artacağı görüşündedirler.

Easterlin ise refah kavramını, refah kelimesini de içeren, "mutluluk, öznel iyi oluş, tatmin, fayda, refah" olarak kullanmıştır (Easterlin 2001). Refah ve bunun getireceği iyi bir yaşam, iş sahibi olmakla dolayısıyla gelirle bağlantılıdır. Ancak, daha yüksek refah ve iyi bir yaşam, sosyal refahın önemli bir göstergesi olarak kabul edilen mutluluğu, mutlu olmayı her zaman mümkün kılmayabilir. Bu duruma "Easterlin paradoksu" adı verilir (Peiro, 2006). Bu durum refahın yalnızca toplumsal makro düzeyde değil, aynı zamanda mikro düzeyde de anlaşılabilceğini ve dahası, varlıklı refah devletlerinin uğraşacak veya tartışacak yeni alanları veya riskleri olabileceğini yansıtır. Başka bir deyişle, belirli bir ekonomik seviyeye ulaşıldığında, iyi yaşam için parasal olmayan yönler daha

önemli hale gelir. Refah bu nedenle zengin ve fakir ülkelerde aynı olmayabilir, yani zamana ve yere bağlı ilişkisel bir kavramdır (Greve, 2008).

Genel olarak dikkate alındığında refah kavramının ekonomik refah, sosyal refah, fiziksel refah ve duygusal refah olmak üzere dört boyutu olduğu ifade edilebilir (Özmete, 2004):

Ekonomik refah; bireyler ve ailelerin sahip oldukları ekonomik güvencenin ve yeterliliğin düzeyidir. Fiziksel refah; insan vücudunun korunarak sağlıklı bir yaşamın sürdürülmesi ile ilişkilidir. Sosyal refah; ailede ve iş yaşamında bireylerarası ilişkilerdeki günlük etkileşimler ile örülenmiş olan ailenin, sosyal ihtiyaçları ile ilişkilidir. Duygusal refah; bireylerin kendilerine, diğer insanlara ve genel olarak yaşama ilişkin düşüncelerini ve değerlendirmelerini içermektedir.

Sonuç olarak ekonomik ve sosyal açıdan mikro ve makro “daha iyi olma ve bunu elde edebilme” olarak tanımlanabilecek refah; gerek fert, gerekse toplumsal ve devlet bazında önemini geçmişten günümüze korumakta ve farklı bakış açılarıyla yeniden yorumlanmaya müsait bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. LEGATUM REFAH ENDEKSİ

Küresel ölçekte, ülkeleri karşılaştırma imkanı veren çok çeşitli ve farklı göstergelere sahip endeksler vardır. Küresel endeksler ülkelerin ekonomisi, büyüme potansiyeli, iş yapma olanakları, rekabet edebilirliği, siyasi ve ekonomik riskleri, dış politikadaki gelişmeleri, özgürlükleri gibi çeşitli konularda ülke içi ve ülke dışındaki bütün ilgili taraflara veriler sunarak onların hareket tarzını belirlemede önemli bir görevi yerine getirmektedir (Yalçın, A. ve Yalçın, S., 2016: 699). Endeksler ve bunlar üzerinden yapılan analizler çalışmaların konusuna göre aynı zamanda da ülkelerin ekonomi, sosyal ve hukuk gibi alanlarda sergiledikleri performanslarını ortaya koyar. Ulaşılan sonuçlar ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili bütün taraflar tarafından değerlendirilerek kullanılır.

Önemli küresel endekslerden biri de dünya çapında refahın nasıl oluştuğuna ve değiştiğine dair elde ettiği sonuçlarla özellikle siyasi liderler, politika yapımcılar, yatırımcılar, iş dünyası liderleri, hayırseverler, gazeteciler ve araştırmacılar dahil olmak üzere çok çeşitli kullanıcılara fayda sağlamak üzere Legatum Enstitüsü tarafından tasarlanmış olan (2020 Legatum) ve 2007 yılından günümüze kadar her yıl yayımlanan Legatum Refah Endeksi'dir.

Legatum Refah Endeksi, incelediği ülkelerin hem ekonomik hem de sosyal refahı yansıtan, ülke sakinlerinin gelişiminin desteklenmesi konusunda çok yönlü değerlendirmeler içeren global ölçekli bir çalışmadır. Endeks yalnızca kişi başına

ortalama gelir (kişi başına GSMH) gibi maddi zenginlik göstergelerine dayanan, bir ulusun refahının geleneksel makroekonomik ölçümlerinin ötesine geçerek, gerçekten müreffeh bir yaşamın zenginliğini yakalamaya çalışmaktadır. Endeks, yoksulluktan refaha giden yolları güçlendirmeye katkıda bulunmak için hangi belirli eylemlerin yapılması gerektiğini tespit etmeye yardımcı olmak amacıyla ülkelere birer yol haritası işlevi görmektedir.

Endeksin 2007 yılında ilk kez yayımlandığında dünya çapında 50 ülke için ekonomik büyüme ve yaşam memnuniyeti anket sonuçlarını dikkate almıştır. Ülkeleri, halklarının ve hükümetlerinin eylemlerinin çok yönlü refahın yaratılmasını ne ölçüde yönlendirdiği veya engellediğine göre sıralamak için 20 temel göstergede 70'den fazla değişkeni kullanmıştır (2007 Legatium).

2020 yılında yayımlanan endeks kapsamında ise 66 eyleme dönüştürülebilir politika alanı (öge) üzerine inşa edilmiş 12 refah sütunu ve 294 alt gösterge kullanılarak 167 ülke incelenmiştir. Endeks kapsamında kullanılan göstergeler refah için gerekli olan üç alanda gruplandırılmıştır. Bunlar: Kapsayıcı Toplular, Açık Ekonomiler ve Güçlendirilmiş İnsanlar (Legatum Refah Endeksi Metodolojisi, 2021). 2020 yılında yayımlanan Legatum Refah Endeksine göre incelenen 167 ülke içerisinde en iyi puana sahip üç ülke sırasıyla; Danimarka (84.4p), Norveç (83.8p) ve İsviçre (83.3p) olmuştur. Listenin son sırasında yer alan ülkeler ise; Yemen (31.9 puanla 165'inci sırada), Orta Afrika Cumhuriyeti (31.4 puanla 166'ıncı sıra) ve Güney Sudan (27.4 puanla 167'inci sıra) olmuştur.

Endeks kapsamında kullanılan 12 refah sütununun her biri, temel bir refah temasını dikkate almaktadır. Bu 12 sütun; “Ulusal ve kişisel güvenlik”, “Kişisel özgürlük”, “Yönetim”, “Sosyal sermaye”, “Yatırım ortamı”, “Kurumsal koşullar”, “Pazar erişimi ve altyapı”, “Ekonomik kalite”, “Yaşam koşulları”, “Sağlık”, “Eğitim” ve “Doğal çevre” dir. Her sütunda beş ila yedi öge bulunur ve her öge bir ile sekiz göstergeye sahiptir.

2007 yılında yayımlanan ilk endeks ile en son yayımlanan 2020 yılındaki endeksin kullandığı metodoloji arasında farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla Legatum Refah Endeksi metodolojisi her yıl gözden geçirilmekte ve mümkün olduğu kadar faydalı ve alakalı olmasını sağlamak için göstergelerin yerleşiminde, unsurların yapısında ve kullanılan veri kaynaklarında değişiklikler yapılmaktadır. Metodolojideki bu değişiklikler, Refah Endeksinin önceki baskılarında yayımlanan puanların ve sıralamaların değişmiş olabileceği anlamına da gelmektedir.

3. GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİ VE LEGATUM REFAH ENDEKSİ

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir coğrafyada yer alan Güney Kafkasya; Karadeniz, Hazar Denizi, Akdeniz ile Basra Körfezi üzerinden Hint Okyanusu gibi önemli denizlere giden stratejik yolların kavşağında ulaştırma ve enerji koridorlarının birleştiği yerde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkarak bağımsızlıklarını elde eden Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşur. Bölge jeostratejik konumundan dolayı tarih boyunca büyük güçlerin sürekli ilgi alanında olmuştur. Mevcut durum günümüzde de devam etmektedir. Nitekim bölgenin başat aktörlerinden Rusya Federasyonu başta olmak üzere Türkiye ve İran, küresel aktörler ABD ve AB ile sahnedeki rolünü ve ağırlığını gittikçe hissettiren Çin'in bölge üzerinde denetim ve nüfuz kurma mücadeleleri özellikle enerji, ticaret, ulaştırma ve güvenlik alanlarında kendini hissettirmektedir (Yalçın, A., & Yalçın, S., 2017).

Önemli stratejik coğrafi konumuna rağmen bölge özellikle yaklaşık yetmiş yıl devam eden ve kurucu parçalarından biri olan Sovyetler Birliği döneminde bir süre unutulmuştur. Ancak mevcut durum 1980'lerin sonunda değişmiş ve bölge ülkelerinin Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle yeni bir evreye girmiştir. Bölge 1990'larda ve özellikle 2000'li yıllarda, başta ABD ve AB'den olmak üzere, uluslararası ilgi ve rekabet görmektedir. Güney Kafkasya'nın da içinde bulunduğu "Büyük Avrasya'yı küresel güç mücadelesinin sürdürüleceği bir satranç tahtasına benzeten Brzezinski'ye göre, bu rekabette çeşitli büyüklükte ve güçte oyuncular bulunmaktadır. Bu oyuncuları etki ve güçlerine göre sıralayan Brzezinski Güney Kafkasya'da bulunan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı da önemli ülkeler olarak konumlandırmaktadır (Brzezinski, 1998). Buradan hareketle jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik konumları ve potansiyelleri her geçen gün daha da artan Güney Kafkasya ülkelerinin çeşitli konular açısından ele alınıp incelenmesi, gösterdikleri performansların iyi tahlil edilmesi ve bu ülkeler hakkında geleceğe dair öngörülerde bulunulması çok önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada Güney Kafkasya coğrafyasında yer alan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın refah alanında gösterdikleri performansları "Legatum Refah Endeksi" kapsamında değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Güney Kafkasya Ülkelerinin Refah Göstergeleri İle Bazı Seçilmiş Ekonomik Verileri

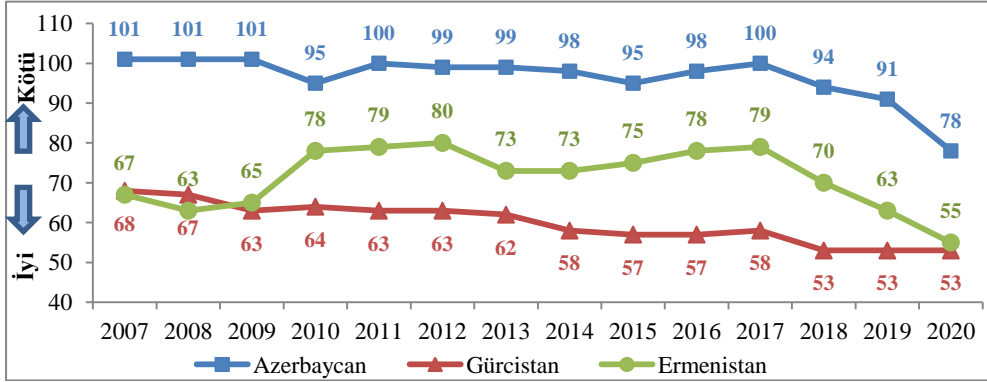
Yıl	Azerbaycan						Gürcistan						Ermenistan					
	LPI Sıra	LPI Puan	GSMH (% değişim)	Kişi başı GSMH \$	Sağlık harcaması (GSMH %)	Okul Kaydı, İlköğretim (% net)	LPI Sıra	LPI Puan	GSMH (% değişim)	Kişi başı GSMH \$	Sağlık harcaması (GSMH %)	Okul Kaydı, İlköğretim (% net)	LPI Sıra	LPI Puan	GSMH (% değişim)	Kişi başı GSMH \$	Sağlık harcaması (GSMH %)	Okul Kaydı, İlköğretim (% net)
2007	101	50,97	25,46	2.710	1,99	83,4	68	55,95	12,58	2.380	7,64	94,7	67	56,01	13,70	2.760	5,50	87,9
2008	101	51,15	10,59	3.870	1,94	83,9	67	56,28	2,42	2.820	8,68	98,3	63	57,38	6,90	3.600	6,64	
2009	101	51,81	9,37	4.790	2,61	85,2	63	57,41	-3,65	2.950	9,84	96,6	65	56,56	-14,10	3.340	8,44	
2010	95	52,35	4,79	5.370	2,49	84,4	64	56,91	6,25	3.210	9,55		78	55,31	2,20	3.470	9,24	
2011	100	51,83	-1,57	5.460	2,45	86,6	63	57,63	7,40	3.520	8,39	97,2	79	55,11	4,70	3.530	9,38	95,2
2012	99	52,23	2,20	6.410	2,96	89,1	63	57,64	6,37	4.150	8,37	98,5	80	55,58	7,20	3.880	9,13	96,4
2013	99	52,72	5,84	7.410	3,04	93,5	62	58,19	3,62	4.530	8,40	99,3	73	56,52	3,30	4.110	10,32	95,0
2014	98	53,23	2,80	7.690	3,38	94,7	58	59,08	4,43	4.740	8,44	99,1	73	57,09	3,60	4.140	10,18	93,8
2015	95	53,70	1,05	6.570	4,11	94,1	57	59,60	3,02	4.410	7,93	99,6	75	57,14	3,20	4.010	10,12	92,7
2016	98	53,21	-3,06	4.760	4,04	94,9	57	59,41	2,91	4.080	8,42	97,9	78	56,70	0,20	3.760	9,95	92,2
2017	100	53,27	0,15	4.090	3,74	93,7	58	59,30	4,84	4.040	7,06	97,9	79	56,93	7,50	3.950	10,36	91,9
2018	94	54,39	1,50	4.060	3,51	92,4	53	60,97	4,87	4.460	7,11	96,4	70	58,38	5,20	4.250	10,03	90,7
2019	91	55,76	2,22	4.480			53	61,58	4,98	4.780			63	60,17	7,60	4.680		
2020	78	57,69					53	61,82					55	61,41				

Kaynak: Legatum Refah Endeksi ve Dünya Bankası

Güney Kafkasya ülkelerinin Legatum Refah Endeksi ile bazı seçilmiş ekonomik göstergelerini içeren ve 2007-2020 dönemini kapsayan verileri Tablo-1'de gösterilmektedir. Ülkelerin söz konusu dönemde ekonomilerine genel olarak bakıldığında;

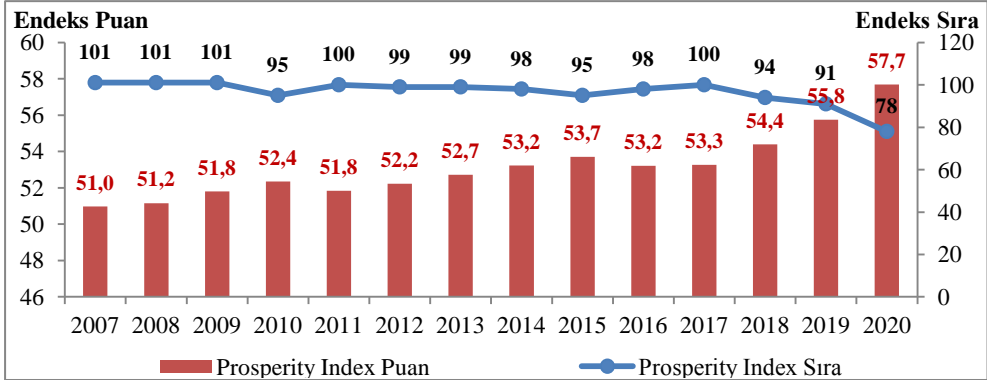
- 2007-2019 dönemini bir bütün olarak ele aldığımızda GSMH'da Azerbaycan her yıl ortalama %4.72 büyürken, bu oran Gürcistan'da %4.62 ve Ermenistan'da %3.94 olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen gelirin yıllık ortalaması ise Azerbaycan'da 5.205 \$, Gürcistan'da 3.851 \$ ve Ermenistan'da ise 3.806 \$ olmuştur.
- Her üç ülkenin de incelenen dönem itibariyle GSMH'nın en fazla büyüdüğü dönem 2007 yılı olmuştur. Azerbaycan %25.46, Gürcistan %12.58 ve Ermenistan ise %13.7 oranında büyümüştür.
- 2008 küresel krizi bölge ülkelerini farklı biçimde etkilemiştir. Azerbaycan dışında bölge ülkelerinin krizden oldukça etkilendikleri ifade edilebilir. En fazla ekonomik daralma Ermenistan'da gerçekleşmiştir. 2009 yılı 2008 yılına göre Ermenistan GSMH'sı %14.1 oranında küçülmüştür.
- 2010 ve sonrası dönemde petrol fiyatlarındaki düşüş, petrol sektörünün önemli olduğu, kamu bütçesinin önemli bir kısmını ve ihracatının ise neredeyse tamamına yakını (%97) oluşturan Azerbaycan'ı oldukça kötü etkilemiş ekonomik büyümesini ise istikrarsızlaştırmıştır. Buna karşılık diğer iki ülkede ise genel olarak istikrarlı bir şekilde artmıştır.
- 2007-2018 dönemini bir bütün olarak ele aldığımızda GSMH'da sağlığa ayrılan payın en fazla olduğu ülke Ermenistan olmuştur. Ermenistan her yıl GSMH'nın yaklaşık %9.1'ini sağlığa ayırırken bu oran Gürcistan'da %8.3 ve Azerbaycan'da ise %3 olarak gerçekleşmiştir.
- Eğitimde ise 2007-2018 dönemini bir bütün olarak ele aldığımızda ilköğretimde okul kayıt oranının en yüksek olduğu ülke Gürcistan'dır (%97.8). Gürcistan'ı sırasıyla Ermenistan (%92.8) ve Azerbaycan takip etmiştir (%89.7).

Şekil 1. Güney Kafkasya Ülkelerinin Legatum Prosperity Index Sıralaması (2007-2020)

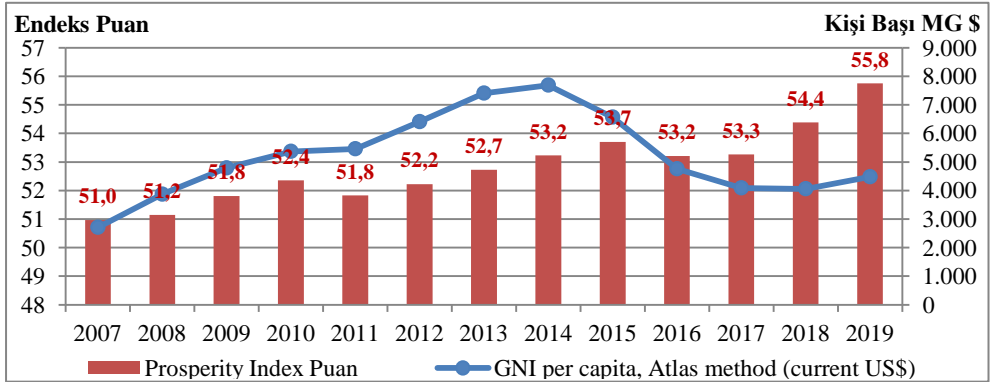
Ülkelerin Legatum Refah Endeksi kapsamında gösterdikleri gelişim Şekil-1’de ortaya konulmuştur. İncelenen 2007-2020 döneminde Azerbaycan 2017 yılına kadar genel olarak yatay bir gelişim göstermiş ve endeksin ele aldığı ülkeler içerisinde 2017 yılına kadar sıralamada 95 ile 101 arasında iyi olmayan bir performans sergilemiştir. Ülke asıl gelişimi 2018-2020 aralığında göstermiştir. 2017 yılında dünya genelinde 100’üncü sırada yer alırken 2020 yılına gelindiğinde 22 sıra ilerleyerek 78’inci sıraya yükselmiştir. Gürcistan ise endeks kapsamında incelenen dönemde istikrarlı bir gelişim göstermiş ve 2007 yılında 68’inci sırada yer alırken 2020 yılında ise 15 sıra ilerleyerek 53’üncü sıraya konumlanmıştır. Ermenistan ise incelenen dönem itibariyle 2017 yılına kadar istikrarsız bir performans göstermiş ve asıl gelişimini Azerbaycan’da olduğu gibi 2017 sonrası dönemde gerçekleştirmiştir. Ülke 2007 yılında 67’inci sırada 2017 yılında 79’uncu sıraya gerilemiş, 2020 yılında açıklanan endekste ise 24 sıra ilerleyerek 55’inci sıraya yerleşmiştir. 2020 yılında açıklanan endeksi dikkate aldığımızda incelenen 167 ülke içerisinde Gürcistan 53’üncü, Ermenistan 55’inci ve Azerbaycan ise 78’inci sırada yer almıştır.

Şekil 2. Azerbaycan'ın Refah Endeks Puan ve Sıralaması (2007-2020)

Çalışmada yer alan Şekil-2 Azerbaycan'ın 2007-2020 döneminde endeks kapsamında incelenen ülkeler içerisindeki sırasını ve ele alınan kriterler bakımından toplamda aldığı puanı yansıtmaktadır. Ülke 2007 yılında toplamda 51 puanla 101'inci sırada yer almışken 2020 yılında ise 57.7 puanla 78'inci sıraya konumlanmıştır.

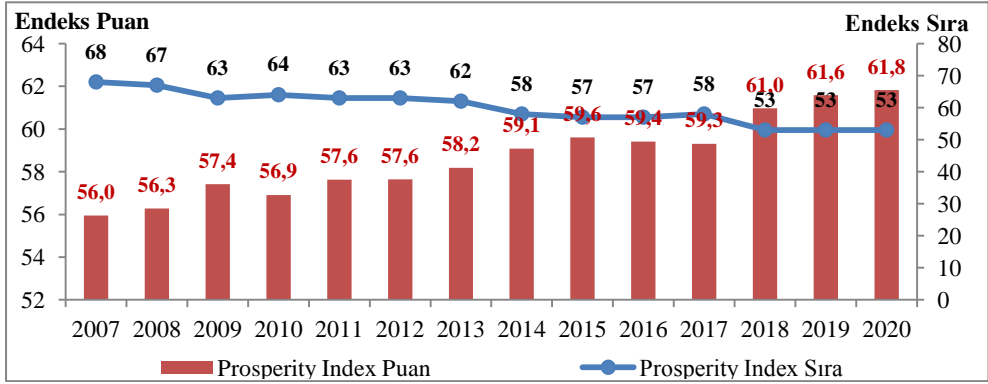
Şekil 3. Azerbaycan'ın Refah Endeks Puanı ve Kişi Başı GSMH (2007-2019)

Şekil-3'te ise Azerbaycan'ın incelenen 2007-2019 döneminde yıllar itibariyle endeks kapsamında aldığı puanlar ile kişi başına düşen GSMH'nın miktarını yansıtmaktadır. Grafikte görüldüğü gibi kişi başına düşen gelir ile ülkenin endeks kapsamında aldığı puan 2015 yılına kadar aynı doğrultuda değiştiği görülmektedir (2011 yılı hariç). Yani kişi başına düşen gelir arttıkça ülkenin de refah endeksi kapsamında aldığı puan artmış, gelir düştükçe de puanı azalmıştır. 2015 yılında ise farklı bir süreç yaşanmıştır. Ülkenin 2014 yılında kişi başına düşen geliri 7.690 \$ dolar iken endeks kapsamında aldığı puan 53.2 olmuş, 2015 yılında kişi başına düşen gelir 6.570 dolara gerilerken endeks kapsamında aldığı puan ise 53.7'ye

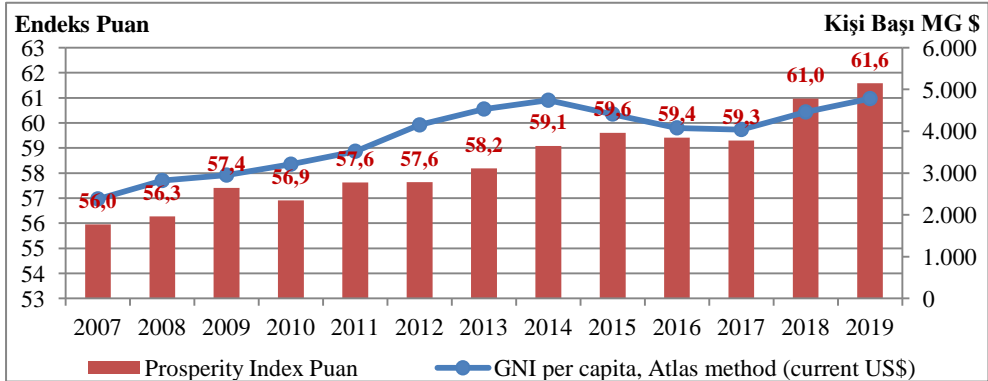
yükselmiştir. Benzer bir durum yani gelir azalırken ülkenin aldığı puanın artması 2016, 2017 ve 2018 yıllarında da görülmüştür. 2019 yılına gelindiğinde ise doğrusal bir ilişki yaşanmış ve gelir 4.060 dolardan 4.480 dolara yükselirken ülkenin endeks kapsamında aldığı puan ise 54.4'ten 55.8'e çıkmıştır. Azerbaycan 2015 yılına kadar ekonomik büyümede ve kişi başına düşen gelirden önemli bir artış sağlasa da refah sıralamasında ciddi bir varlık gösterememiştir. Dolayısıyla ekonomik büyümeye rağmen ekonomik kaliteyi etkileyen ve insan refahını etkileyen değişkenlerde ilerleme kaydedememiştir.

Şekil 4. Gürcistan'ın Refah Endeks Puan ve Sıralaması (2007-2020)

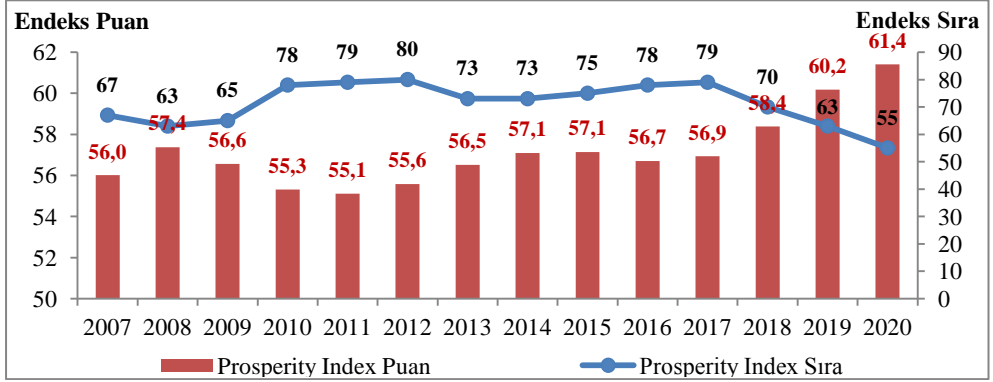
Yukarıda yer alan Şekil-4 ise Gürcistan'ın 2007-2020 döneminde refah endeksi kapsamında incelenen ülkeler içerisindeki sırasını ve aldığı puanını yansıtmaktadır. Gürcistan 2007 yılında toplamda 56 puanla 68'inci sırada yer almış ve 2010 ve 2017 yılları hariç olmak üzere genelde bir önceki yıla göre sıralamada ilerleme kaydetmiştir. Ülke 2020 yılında ise 61.8 puanla incelenen 167 ülke içerisinde 53'üncü sıraya yükselmiştir.

Şekil 5. Gürcistan'ın Refah Endeks Puanı ve Kişi Başı GSMH (2007-2019)

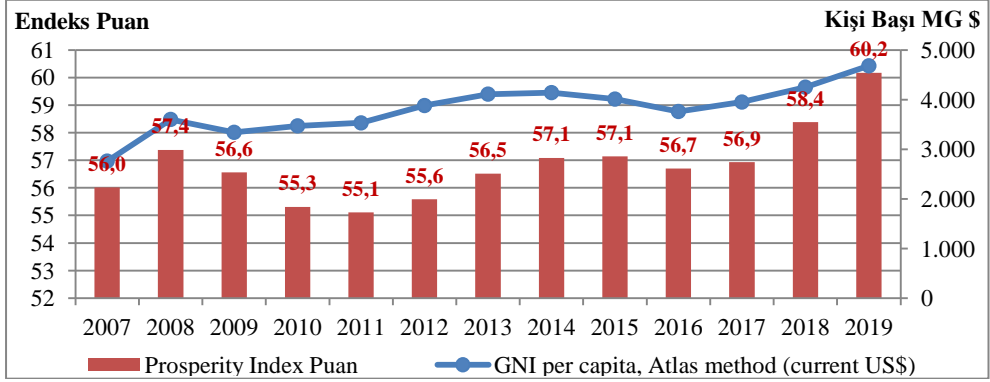
Gürcistan'ın kişi başına düşen geliri ile endeks kapsamında aldığı puanı yansıtan veriler Şekil-5'de yer almaktadır. Ülkenin 2007 yılında kişi başına düşen geliri 2.380 dolar, refah endeksi kapsamında aldığı puan 56 ve bu puana karşılık gelen dünyadaki refah sıralaması ise 68'dir. İncelenen dönem itibariyle ülkede istikrarlı bir gelir artışı olmuş ve bu durum endeks kapsamında refah göstergelerine de yansımıştır. 2019 yılına gelindiğinde ülkenin kişi başına düşen geliri 4.780 dolar, refah endeksi kapsamında aldığı puan 61.6 ve bu puana karşılık gelen dünyadaki 167 ülke içerisindeki refah sıralaması ise 53 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 6. Ermenistan'ın Refah Endeks Puan ve Sıralaması (2007-2020)

Şekil-6'da ise Ermenistan'ın 2007-2020 döneminde refah endeksi kapsamında incelenen ülkeler içerisindeki sırasını ve aldığı puanı içermektedir. Ermenistan 2007 yılında toplamda 56 puanla 67'inci sırada yer almış ve endeks kapsamında incelenen dönem itibariyle genelde çok istikrarlı bir performans gösterememiştir. Nitekim 2012 yılına gelindiğinde ülkenin endeks kapsamındaki sıralaması 80'inci sıraya gerilemiştir. Ermenistan incelenen son üç yılda iyi bir performans göstermiş ve bunun sonucunda 2017 yılında 56.9 puanla 79'uncu sırada yer alırken en son açıklanan 2020 yılındaki refah endeksinde ise 2017 yılına göre 24 sıra ilerleme göstererek 61.4 puanla 55'inci sırada konumlanmıştır.

Şekil 7. Ermenistan'ın Refah Endeks Puanı ve Kişi Başı GSMH (2007-2019)

Ermenistan'ın kişi başına düşen geliri ile endeks kapsamında aldığı puanı yansıtan veriler Şekil-7'de yer almaktadır. Ülkenin 2007 yılında kişi başına düşen geliri 2.760 dolar, refah endeksi kapsamında aldığı puan 56 ve bu puana karşılık gelen dünyadaki refah sıralaması ise 67'dir. İncelenen dönemi bir bütün olarak değerlendirdiğimizde ülkede kişi başı gelirin arttığını görmekteyiz. 2019 yılına gelindiğinde ülkenin kişi başına düşen geliri 4.680 dolar, refah endeksi kapsamında 2019 yılında aldığı puan 60.2 ve sıralaması 63 olmuştur. 2020 yılında ise aldığı 61.4'lük puana karşılık dünyadaki 167 ülke içerisindeki refah sıralaması ise 55 olarak gerçekleşmiştir.

3.1. Legatum Refah Endeksi Alt Kriterleri ve Güney Kafkasya

Legatum Refah Endeksi kapsamında kullanılan 12 refah sütununun her biri, temel bir refah temasını dikkate almaktadır. Söz konusu sütunlar; “Ulusal ve kişisel güvenlik”, “Kişisel özgürlük”, “Yönetim”, “Sosyal sermaye”, “Yatırım ortamı”, “Kurumsal koşullar”, “Pazar erişimi ve altyapı”, “Ekonomik kalite”, “Yaşam koşulları”, “Sağlık”, “Eğitim” ve “Doğal çevre”dir. Her sütunda beş ila yedi öge bulunur ve her öge bir ile sekiz göstergeye sahiptir.

2020 yılında yayımlanan endeks göre 167 ülke içerisinde Azerbaycan'ın en iyi olduğu refah alt göstergeleri sırasıyla; kurumsal koşullar (39), yatırım ortamı (50) ve sağlık (57) kriterleridir. Gürcistan'ın en iyi olduğu refah alt kriterleri; yatırım ortamı (41), yönetim (51) ve eğitim (55) olmuştur. Ermenistan'ın en iyi olduğu alt kriterler ise yatırım ortamı (49), kurumsal koşullar (51) ve eğitim (58) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.Güney Kafkasya Ülkelerinin Legatum Refah Göstergeleri Kapsamında Alt Kriterlere Göre Dünya Sırası

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Ulusal ve kişisel güvenlik															
Azerbaycan	99	7	9	100	99	105	102	106	90	102	104	113	8	9	8
Gürcistan	3	117	116	126	103	128	116	102	3	4	8	3	3	3	7
Ermenistan	6	9	3	7	9	1	1	9	2	4	8	7	2	3	6
Kişisel özgürlükler															
Azerbaycan	149	149	148	150	155	156	153	150	153	153	153	151	153	148	
Gürcistan	8	1	4	1	1	4	8	3	6	1	1	0	6	61	
Ermenistan	102	102	109	106	108	112	106	108	106	100	102	8	3	74	
Yönetim															
Azerbaycan	122	122	123	115	111	117	117	119	118	123	123	117	114	110	
Gürcistan	9	9	9	0	0	1	7	6	7	5	9	0	9	1	5
Ermenistan	1	1	4	3	8	8	3	1	9	4	5	0	6	7	6
Sosyal sermaye															
Azerbaycan	118	132	1	1	111	105	7	101	127	123	142	123	104	8	6
Gürcistan	137	154	139	139	133	129	118	106	128	156	159	143	123	111	
Ermenistan	153	100	125	137	144	142	136	139	138	141	140	134	2	4	7

EKONOMİ BİLİMLERİ DERGİSİ
Cilt: 14 No: 1 Yıl: 2022 ISSN: 1309-8020 (Online)

Yatırım ortamı															
Azerbaycan	1	2	2	7	7	1	5	1	0	6	3	2	0	0	5
Gürcistan	0	1	7	8	9	9	9	7	4	5	6	1	1	1	4
Ermenistan	6	5	5	5	8	8	5	2	2	1	2	3	7	9	4
Kurumsal koşullar															
Azerbaycan	0	6	1	8	7	7	7	7	4	5	0	9	0	9	3
Gürcistan	1	7	4	0	4	0	1	4	5	2	1	5	9	3	5
Ermenistan	6	0	6	4	6	8	8	6	0	0	6	7	2	1	5
Pazar Erişimi ve Altyapı															
Azerbaycan	9	0	9	9	1	3	2	1	8	1	1	2	3	8	7
Gürcistan	9	9	4	5	5	5	3	3	7	9	7	6	5	6	5
Ermenistan	7	1	7	0	9	7	2	3	3	0	6	8	1	9	7
Ekonomik kalite															
Azerbaycan	1	0	3	5	9	1	6	6	4	2	6	4	3	3	8
Gürcistan	0	9	100	113	105	6	8	100	3	7	3	9	1	2	8
Ermenistan	0	3	1	6	1	0	1	7	2	6	100	8	7	8	8
Yaşam koşulları															
Azerbaycan	0	7	7	9	1	2	6	0	6	2	1	5	9	8	6
Gürcistan	3	7	5	5	2	3	5	3	3	7	6	0	1	9	8
Ermenistan	6	0	1	3	6	7	8	0	0	3	8	2	9	3	7

Sağlık															
Azerbaycan	3	4	1	1	2	1	6	0	0	6	6	3	2	7	5
Gürcistan	0	5	4	7	0	2	2	9	7	9	8	7	4	2	8
Ermenistan	9	9	5	9	7	9	1	5	4	1	1	5	5	2	6
Eğitim															
Azerbaycan	4	3	5	4	4	7	2	9	8	9	5	4	4	3	7
Gürcistan	7	6	6	4	8	5	6	0	0	9	4	4	5	5	5
Ermenistan	8	6	7	6	7	8	8	0	0	4	6	5	7	8	5
Doğal çevre															
Azerbaycan	160	154	149	157	160	145	143	146	145	144	140	141	141	136	
Gürcistan	120	113	110	111	116	109	106	105	118	119	122	121	125	115	
Ermenistan	3	5	7	1	111	6	9	8	3	8	7	5	4	1	9

2020 yılında yayımlanan endeks göre 167 ülke içerisinde Azerbaycan'ın en kötü olduğu refah alt göstergeleri sırasıyla; kişisel özgürlükler (148), doğal çevre (136) ve yönetim (110) kriterleridir. Gürcistan'ın en kötü olduğu refah alt kriterleri; doğal çevre (115), sosyal sermaye (111) ve yaşam koşulları (89) olmuştur. Ermenistan'ın en kötü olduğu alt kriterler ise doğal çevre (91), ekonomik kalite (88) ve pazar erişimi, altyapı (79) olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılını 2020 yılı ile kıyasladığımızda ülkelerin en iyi performans gösterdikleri refah alt kriterleri; Ermenistan sosyal sermaye alt kriterinde 2007 yılında 153'üncü sırada iken 79 sıra ilerleyerek 2020 yılında 74'üncü sıraya konumlanmıştır. Azerbaycan kurumsal koşullar alt kriterinde 2007 yılında 90'ıncı sırada iken 51 sıra ilerleyerek 2020 yılında 39'uncu sıraya konumlanmıştır. Gürcistan'da Azerbaycan gibi kurumsal koşullar alt kriterinde iyi bir gelişim göstermiştir. Ülke 2007 yılında 91'inci sırada iken 38 sıra ilerleyerek 2020 yılında 53'üncü sıraya yerleşmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir ülkenin en önemli ekonomik ve sosyal değişkenleri ve göstergeleri; milli gelir, eğitim, sağlık, toplumsal ve kişisel güvenlik, kişisel özgürlükler, yatırım ortamı, kurumsal koşullar, pazar alt yapısı ve pazara erişim imkanları gibi birbiriyle ilişkili ve birbirlerini çok yönlü etkileyen faktörlerden oluşur. Eğer bu değişkenler birbirlerini destekleyecek unsurlar olarak kullanılabilirliği ve yönetilebilirliği takdirde ekonomik gelişme ve kalkınma gerçekleşebilecektir. Ülkenin ekonomik olarak gelişim göstermesi ve bunun da diğer değişkenlere yansımaları ve birbirlerini pozitif çok yönlü etkilemesi mümkün olduğunda toplumsal ve kişisel ölçekte daha yüksek refah ve iyi bir yaşam mümkün olabilecektir. Eğer değişkenlerin kendi aralarında birbirlerini destekleyici unsurları zayıf ve yetersiz kalırsa ekonomik gelişme her zaman refaha neden olamayacaktır. Mevcut durumu Giménez ve Zárate şöyle ifade etmişlerdir: “Bir ülkede refahın sağlanması için ekonomik büyüme gereklidir ancak ekonomik büyümenin sağlanması refahın artacağı anlamına gelmez. Ekonomik büyümenin yanı sıra ekonomik dönüşüm, eğitim, sağlık, adalet, demokrasi, adil gelir dağılımı gibi birçok alanda ilerleme gerekmektedir (Giménez ve Zárate, 2016). İfade edilmeye çalışılan duruma Azerbaycan’ın örnek olarak verilebileceği kanaatindeyiz. Ülke bilindiği üzere petrol ve doğalgaz yönünden dünyada önemli rezervlere sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre 2007 yılında ülkenin milli geliri 33 milyar dolar iken zaman içerisinde geliri sürekli artmış 2014 yılında 75.2 milyar dolara ulaşmış, emtia fiyatlarının dünya piyasalarındaki dalgalanmasına bağlı olarak milli geliri 2019 yılı itibarıyla 48 milyar dolara gerilemiştir. Azerbaycan sahip olduğu ekonomik gücü bakımından bulunduğu coğrafyada ekonomik açıdan adeta küçük bir dev görünümündedir. Ancak ekonomik gücü araştırmanın verilerinden de anlaşılacağı üzere ülkenin refahına bir bütün olarak yansımamaktadır. Legatum Refah Endeksi kapsamında Güney Kafkasya ülkeleri içerisinde gösterdikleri gelişim açısından Azerbaycan incelenen 2007-2020 döneminin tamamında en kötü performansa sahip ülkesi olmuştur. Endeksin en son 2020 yılında yayımlanan raporunda Azerbaycan 167 ülke içerisinde 78’inci sırada yer almıştır. Buna karşılık 2019 yılındaki milli geliri 17.5 milyar dolar olan Gürcistan 2019 ve 2020 yıllarında endekste 53’üncü sırada yer almıştır. Ermenistan’da 2019 yılı itibarıyla 13.7 milyar dolarlık bir milli gelir sahip olmuş ve ülke endeks sıralamasında 2019 yılında 63’üncü ve 2020 yılında ise 55’inci sırada kendini konumlandırmıştır.

Son söz olarak ülkelerin refah endeksi kapsamında daha iyi bir konuma gelebilmeleri için yukarıda ifade edilen değişkenler konusunda özellikle de kötü oldukları alanlarda çalışma yapmaları kaçınılmazdır. Bu açıdan Azerbaycan’ın en kötü olduğu refah alt göstergeleri olan; kişisel özgürlükler (toplama ve

örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim, yasal ayrımcılık, sosyal hoşgörü), doğal çevre (emisyonlar, hava kirliliği, orman, toprak ve temiz su kaynaklarına erişim ve bunları koruma) ve yönetim (hukukun üstünlüğü, şeffaf devlet yönetimi, hükümetin etkinliği, siyasi sorumluluk) alanlarında; Gürcistan'ın doğal çevre, sosyal sermaye (kişisel ve aile ilişkileri, sosyal ağlar, kişilerarası güven, kurumsal güven, sivil ve sosyal katılım) ve yaşam koşulları (maddi kaynaklar, beslenme, temel hizmetler, barınma, felaketlerden korunma) alanlarında; Ermenistan'ın ise doğal çevre, ekonomik kalite (mali sürdürülebilirlik, makroekonomik istikrar, verimlilik, rekabetçilik, dinamizm, iş gücü katılımı) ve pazar erişimi, altyapı (iletişim, kaynaklar, ulaşım, sınır idaresi, ithalat tarife engelleri, piyasa bozulmaları) alanlarında ciddi ve köklü reformlara ihtiyaç duydukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Arrow, K. (1951). *Social Choice and Individual Values*, Wiley, New York.

Bergson, A. (1954). "On the Concept of Social Welfare", *The Quarterly Journal of Economics*, 1954, vol. 68, issue 2, 233-252.

Brzezinski, Z., (1998). *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*, İstanbul: Sabah Kitapları Dizisi: 68, Çağdaş Bakışlar Dizisi: 18.

Durmuş, M. (2008). *Kamu ekonomisi*, Ankara: Öz Baran Ofset Matbaacılık.

Easterlin, R. A. (2001). "Income and Happiness: Towards a unified theory." *Economic Journal* 111: 465-484.

Greve, B. (2008). "What is Welfare?", *Central European Journal of Public Policy*, Vol. 2, №: 1, July 2008, pp 50-73.

Legatum Refah Endeksi: <https://www.prosperity.com/>

Legatum Refah Endeksi Metodolojisi:
<https://www.prosperity.com/about/methodology>

Olk, S. (2003). “The Relationship between Economic Development and Democracy in Africa: A Quantitative and Qualitative Perspective”.

Özmete, E. (2004). “Ailelerin Öznel Refah (Subjective Well-Being) Düzeylerine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Aile ve Toplum*, Yıl: 6 Cilt: 2 Sayı: 7 Nisan-Haziran, ISSN: 1303-0256

Peiro, A. (2006). “Happiness, satisfaction and socio-economic conditions: Some international evidence.” *The Journal of Socio-Economics*, 35: 348–365

Pigou, A., C., (1951). “Some Aspects of Welfare Economics”, *American Economic Review*, cilt 41, s.287-302

Pigou, A., C., (1962). *The Economics of Welfare*, 4. baskı, Macmillian, Londra.

Sen, A. K. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev: Yavuz Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/>

Vallés-Giménez, J., Zárata-Marco, A. (2016). “Productivity and Growth”, In: Marciano A., Ramello G. (eds) *Encyclopedia of Law and Economics*. Springer, New York, 16-20

World Bank: <https://www.worldbank.org/>

Yalçın, A., & Yalçın, S. (2017). “Bağımsızlığın Yirmi Beşinci Yıldönümünde Güney Kafkasya Ülkelerinin Ekonomik Görünümü”, *Avrasya Bilimler Akademisi Avrasya İşletme ve İktisat Dergisi*, (8), 95–112.